

"İŞ, GÜÇ" ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ VE İNSAN KAYNAKLARI DERGİSİ

"IS, GUC" INDUSTRIAL RELATIONS AND HUMAN RESOURCES JOURNAL

2020 Cilt/Vol: 22/Num:2 Sayfa/Page: 1-24

Editörler Kurulu / Executive Editorial Group

Aşkın Keser (Uludağ University)
K. Ahmet Sevimli (Uludağ University)
Şenol Baştürk (Uludağ University)

Editör / Editor in Chief

Şenol Baştürk (Uludağ University)

Yardımcı Editör / Managing Editor

Ulviye Tüfekçi Yaman

Yayın Kurulu / Editorial Board

Doç. Dr. Erdem Cam (Ankara University)
Doç. Dr. Zerrin Fırat (Uludağ University)
Prof. Dr. Aşkın Keser (Uludağ University)
Prof. Dr. Ahmet Selamoğlu (Kocaeli University)
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Sevimli (Uludağ University)
Prof. Dr. Abdulkadir Şenkal (İstanbul Ayrınsaray University)
Doç. Dr. Gözde Yılmaz (Marmara University)
Dr. Öğr. Üyesi Memet Zencirkıran (Uludağ University)
Assoc. Prof. Dr. Glenn Dawes (James Cook University-Avustralya)

Uluslararası Danışma Kurulu / International Advisory Board

Prof. Dr. Ronald Burke (York University-Kanada)
Prof. Dr. Jan Dul (Erasmus University-Hollanda)
Prof. Dr. Alev Efendioğlu (University of San Francisco-ABD)
Prof. Dr. Adrian Furnham (University College London-İngiltere)
Prof. Dr. Alan Geare (University of Otago- Yeni Zelanda)
Prof. Dr. Ricky Griffin (TAMU-Texas A&M University-ABD)
Assoc. Prof. Dr. Diana Lipinskiene (Kaunos University-Litvanya)
Prof. Dr. George Manning (Northern Kentucky University-ABD)
Prof. Dr. William (L.) Murray (University of San Francisco-ABD)
Prof. Dr. Mustafa Özbilgin (Brunel University-UK)
Assoc. Prof. Owen Stanley (James Cook University-Avustralya)
Prof. Dr. Işık Urla Zeytinoglu (McMaster University-Kanada)

Ulusal Danışma Kurulu / National Advisory Board

Prof. Dr. Yusuf Alper (Uludağ University)
Prof. Dr. Veysel Bozkurt (İstanbul University)
Prof. Dr. Toker Dereli (Işık University)
Prof. Dr. Nihat Erdoğan (İstanbul Şehir University)
Prof. Dr. Ahmet Makal (Ankara University)
Prof. Dr. Ahmet Selamoğlu (Kocaeli University)
Prof. Dr. Nadir Suğur (Anadolu University)
Prof. Dr. Nursel Telman (Maltepe University)
Prof. Dr. Cavide Uyargil (İstanbul University)
Prof. Dr. Engin Yıldırım (Anayasa Mahkemesi)
Prof. Dr. Arzu Wasti (Sabancı University)

İş, Güç, Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, yılda dört kez yayınlanan hakemli, bilimsel elektronik dergidir. Çalışma hayatına ilişkin makalelere yer verilen derginin temel amacı, belirlenen alanda akademik gelişime ve paylaşma katkıda bulunmaktadır. "İş, Güç," Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, "Türkçe" ve "İngilizce" olarak iki dilde makale yayınlanmaktadır.

"Is, Güc" The Journal of Industrial Relations and Human Resources is peer-reviewed, quarterly and electronic open sources journal. "Is, Güc" covers all aspects of working life and aims sharing new developments in industrial relations and human resources also adding values on related disciplines. "Is, Güc" The Journal of Industrial Relations and Human Resources is published Turkish or English language.

TARANDIĞIMIZ INDEXLER

Dergide yayınlanan yazılardaki görüşler ve bu konudaki sorumluluk yazarlarına aittir.
Yayınlanan eserlerde yer alan tüm içerik kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

All the opinions written in articles are under responsibilities of the authors.
The published contents in the articles cannot be used without being cited

“İş, Güç” Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi - © 2000-2020

“Is, Guc” The Journal of Industrial Relations and Human Resources - © 2000-2020

İÇİNDEKİLER

Yıl: 2020 / Cilt: 22 Sayı: 2

SIRA	MAKALE BAŞLIĞI	SAYFA NUMARALARI
1	Dr. Ceyhun GÜLER & Prof. Dr. Aysen TOKOL “Topluluk Sosyal Şartı’ndan Avrupa Sosyal Haklar Sütunu’na Avrupa Sendikalar Konfederasyonu’nun Temel Sosyal Haklar Üzerindeki Etkisi”	5
2	Öğr. Gör. Rüveyda ÖZTÜRK BAŞOL “İş Stresi, İş Doyumu ve İşten Ayrılma Niyeti İlişkileri: Avm Çalışanları Üzerine Bir Araştırma”	29
3	Dr. Öğr. Üyesi Ahmet GÖKÇE “Sendikaya ve İşletmeye Eş Zamanlı Bağlılık Durumu: İkili Bağlılık”	49
4	Najla LATİFİ & Doç. Dr. Merve KOÇOĞLU SAZKAYA “A Research on the Effects of Leader Member Exchange on Organizational Citizenship Behavior”	67
5	Ayşem GEYİK KÜÇÜK & Fulya AYDINLI KULAK “Evden Çalışma ve Evde ve Ofiste Çalışan Bilişim Uzmanlarının İş-Yaşam Dengelerinin Karşılaştırılmasına Yönelik Bir Araştırma”	95

TOPLULUK SOSYAL ŞARTI'NDAN AVRUPA SOSYAL HAKLAR SÜTUNU'NA AVRUPA SENDİKALAR KONFEDERASYONU'NUN TEMEL SOSYAL HAKLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

FROM THE COMMUNITY SOCIAL CHARTER TO THE EUROPEAN PILLAR OF SOCIAL RIGHTS, THE EFFECT OF EUROPEAN TRADE UNION CONFEDERATION ON THE FUNDAMENTAL SOCIAL RIGHTS

Dr. Ceyhun GÜLER

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

ceyhungler@gmail.com

ORCID: 0000-0001-8716-0960

Prof. Dr. Aysen TOKOL

Uludağ Üniversitesi, İİBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü

aysentokol@yahoo.com

ORCID: 0000-0003-1266-3795

ÖZET

Bu çalışmada Avrupa Sendikalar Konfederasyonu (European Trade Union Confederation-ETUC)'nun, temel sosyal hakların Avrupa Birliği (AB) düzeyindeki kurumsal gelişimine katkısı belirli AB belgeleri kapsamında incelenmektedir. Çalışanların Temel Sosyal Hakları Topluluk Şartı, Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı ve Avrupa Sosyal Haklar Sütunu çalışmanın temel dayanağını oluşturmaktadır. Bahsedilen belgelerin oluşturulması ve uygulanması sürecinde ETUC tarafından yapılan katkılar ETUC'un arşiv belgelerinin incelenmesi ve birincil konfederasyon dokümanlarına ulaşılması yoluyla gerçekleştirilmiştir. Kısaca çalışma içerisinde genellikle birincil kaynaklara başvurulurken, uluslararası literatürden de sıklıkla faydalanılmıştır. Böylece ETUC'un temel sosyal hakların AB düzeyinde bağlayıcılık kazanması adına ortaya koyduğu çaba anlaşılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelime: Avrupa Sendikal Hareketi, Temel Sosyal Haklar, Avrupa Sosyal Haklar Sütunu, AB Temel Haklar Şartı, Avrupa Sendikalar Konfederasyonu, Çalışanların Temel Sosyal Hakları Topluluk Şartı

ABSTRACT

In this study, the contribution of the European Trade Union Confederation (ETUC) to the institutional development of fundamental social rights at the European Union (EU) level is examined within the scope of certain EU documents. Community Charter of Fundamental Social Rights of Workers, EU Charter of Fundamental Rights and European Pillar of Social Rights are the main pillars of this study. The contribution made by the ETUC to the process of creating and applying the mentioned documents is examined through the archive documents of ETUC and accessing the primary Confederation documents. In short, while the primary sources are generally used in the study, international literature is also frequently used. Thus, the effort of ETUC for the binding of fundamental social rights at EU level tried to be understood.

Key Words: European Trade Union Movement, Fundamental Social Rights, European Pillar of Social Rights, EU Charter of Fundamental Rights, European Trade Union Confederation, Community Charter of Fundamental Social Rights of Workers

GİRİŞ

Avrupa Sendikalar Konfederasyonu (European Trade Union Confederation- ETUC)¹, Avrupa bütünleşme sürecinin sosyal boyutunun güçlendirilmesine yönelik çalışmalara en önemli hedefleri arasında yer vermiştir. Temel sosyal hakların, Avrupa Birliği mevzuatı içerisinde bağlayıcı bir düzenleme ile garanti altına alınması ise ETUC'un sosyal boyuta yönelik çabalarının en önemli tarafını oluşturmuştur. ETUC, süreç içerisinde temel sosyal hakların, Birlik düzeyinde tanınması noktasında belirli aşamalar kaydetse de, temel sosyal haklara yönelik birlik düzeyinde kabul edilen düzenlemelerin çoğu zaman bağlayıcılıktan uzak, uygulanması tarafların iradesine bağlı niyet beyanları şeklinde ortaya çıktığı görülmüştür. Kısaca ETUC'un temel sosyal hakların² Birlik düzeyinde tanınmasına yönelik mücadelesi 2007 yılında Lizbon Antlaşması'nın kabul edilmesine kadar daha çok soyut bir gelişme seyri göstermiştir. Temel sosyal hakların Antlaşma metnine eklenmesi ancak 2007 yılında Lizbon Antlaşması'nın kabul edilmesiyle birlikte mümkün hale gelmiştir. Bu süreçte ortaya konulan mücadelelerin seyri ve temel sosyal hakların bağlayıcı düzenlemelerle Birlik mevzuatına eklenmesi tartışmalarında, sendikalar ve işveren tarafı arasındaki güç dengesinin de önemli bir yere sahip olduğu görülmüştür.

2008 yılında Küresel Finansal Kriz'in patlak vermesinin ardından, Avrupa'da temel sosyal haklar alanında birçok kazanımın tahrip edildiği görülmüştür. Bu süreçte ETUC sürece müdahale edebilmek adına çok sayıda girişimi gerçekleştirmiştir. Ancak 2017 yılında kabul edilen Avrupa Sosyal Haklar Sütunu (European Pillar of Social Rights), kriz ve kemer sıkma politikaları nedeniyle tahribata uğrayan temel sosyal hakların yeniden hayata geçirilmesi ve sosyal boyut tartışmalarının canlandırılması adına ETUC tarafından bir fırsat olarak görülmüştür. ETUC, Sosyal haklar Sütunu'nun oluşturulması ve uygulanması sürecine bu anlamda büyük önem atfetmiştir. Böylece sosyal Avrupa'nın şekillendirilmesine yönelik ETUC planlarında Sosyal Haklar Sütunu ön plana çıkarılmaya başlanmıştır.

1 1973 yılında kurulan ETUC, 38 Avrupa ülkesinden 90 ulusal sendika konfederasyonu ve 10 Avrupa Sendika Federasyonu'ndan 45 milyon işçiyi temsil eden en büyük bölgesel Avrupa işçi örgütüdür. ETUC, AB'nin sadece ekonomik bütünleşme amacıyla hareket etmesi gerektiğini, aynı zamanda Avrupa'nın sosyal boyutunun güçlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır.

2 Temel sosyal haklar, vatandaşların bir grup üyesi olarak diğer insanlarla olan ilişkilerinde hak sahibi olduğu ve ancak bağlayıcı kurullarla desteklenmesi halinde etkili olabilecek haklardır. Temel sosyal haklar, asgari sosyal güvenceler olmadan sağlanamayacağından, medeni haklar ve özgürlükler için gerekli bir tamamlayıcıdır. Dolayısıyla sosyal haklar devletler tarafından sağlanan özgürlükleri değil, devletlerin desteği ile etkinleşen özgürlükleri ifade etmektedir (Butt, Kübert and Schultz, 1999: 9; Dean, 2015: 3; Kaya ve Yılmaz, 2016: 59-61).

Bu çalışmada Avrupa Birliği düzeyinde temel sosyal hakların gelişim sürecine ETUC'un etkisi ve katkısı ele alınmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda arşiv belgelerine başvurularak ETUC tarafından yayınlanan bildirimler, Yönetim Kurulu kararları, konferans tutanakları, yazışmalar gibi birincil kaynaklara başvurulmuştur. Böylece belirli bir kronoloji içerisinde ETUC'un temel sosyal hakları Avrupa düzeyinde etkileme çabası görünür kılınmaya çalışılmıştır. ETUC'un 1973 yılında kurulmuş olması ve Birlik düzeyindeki faaliyetlerinin dikkate alınması nedeniyle, 1950 tarihli İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve 1961 tarihli Avrupa Sosyal Şartı üzerine yoğun bir tartışma gerçekleştirilmemiştir. Bu çalışma kapsamında Çalışanların Temel Sosyal Hakları Topluluk Şartı, AB Temel Haklar Şartı ve Avrupa Sosyal Haklar Sütunu'nun oluşturulması ve uygulanması sürecinde yaşanan gelişmeler ve ETUC'un süreci etkileme çabası tartışmaya açılmıştır.

1. Temel Sosyal Hakların Avrupa Düzeyinde Gelişim Sürecinin Arka Planı

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 5 Şubat 1952 tarihli kararında, İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si'nde ilân edilen medeni ve siyasi hakların (civil and political rights), ekonomik, sosyal ve kültürel haklar (economic, social and cultural rights) sağlanmadığı sürece eksik kalacağını ifade etmiştir. Genel Kurul, medeni ve siyasi haklarla ekonomik, sosyal ve kültürel hakların birbirine sıkı bir şekilde bağlı olduğunu, ekonomik, sosyal ve kültürel haklardan yararlanamayan bir bireyin İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si'nde belirtilen ideal özgür insanı temsil edemeyeceğini belirtmiştir. Bu doğrultuda Ekonomik ve Sosyal Konsey'in 9 Ağustos 1950 tarihli talebini dikkate alarak; ekonomik, sosyal ve kültürel hakların İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si kapsamında dikkate alınması yönündeki iradesini ortaya koymuştur. Böylece ilgili Genel Kurul'da medeni ve siyasi haklar ile ekonomik, sosyal ve kültürel haklara iki ayrı sözleşme kapsamında yer verme yönünde bir karara varılmıştır³ (UN, 1952). Bu kararla birlikte her ne kadar ekonomik, sosyal ve kültürel hakların medeni ve siyasi haklar ile içe içe ve birbirine bağlı olduğu kabul edilmiş olsa da belirtilen gelişmelerle süreç içerisinde medeni ve siyasi haklar ile ekonomik, sosyal ve kültürel hakların farklı metinler aracılığıyla temsili yerleşik bir uygulama haline de gelmiştir.

Yukarıda belirtilen gelişmelerle uyumlu olarak Avrupa Konseyi, 1950 yılında İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi⁴'ni ve 1961 yılında Avrupa Sosyal Şartı⁵'ni kabul etmiş, her iki metnin uygulanması ve izlenmesi aşamasında farklı mekanizmalar oluşturmuştur. Böylece medeni ve siyasi haklar ile ekonomik, sosyal ve kültürel hakların Avrupa düzeyinde gelişiminde iki farklı yolun varlığı söz konusu olmuştur. Bu gelişmeleri izleyen dönemde, hem teorik hem de pratik düzeyde, medeni ve siyasi haklar liberal demokrasilerde geniş bir destek ve tanınırlık kazanırken, ekonomik, sosyal ve kültürel haklar ikincil bir statüye sahip olmuştur. Bu durum, haklar ve vatandaşlık çevresindeki tartışmalar anlamında da belirleyici hale gelmiştir. Bu tartışmalarda, liberalizmin, bireyciliğin ve mülkiyetin kutsallığı ön plana çıkarılırken, belirtilen niyet temelinde ekonomik, sosyal ve kültürel haklar ikinci planda tutulmuştur. Ekonomik, sosyal ve kültürel hakların uygulanmasının finansal bir kaynağın varlığına bağlı olması da bu

3 İlgili karar, takip eden yıllarda 1966 tarihli Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ve yine 1966 tarihli Uluslararası Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi aracılığıyla somut bir görünüm kazanmıştır.

4 İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi, Avrupa Konseyi tarafından, Evrensel İnsan Hakları Beyanname'sinde tanınan hakların etkili bir şekilde kullanılması ve gözetilmesini amaçlayarak kabul edilmiştir. Avrupa Konseyi, üyeleri arasındaki birlikteliğin güçlendirilebilmesi için insan hakları ve temel özgürlüklerin önemli bir yere sahip olduğunu savunmuştur. Böylece insan haklarını ve temel özgürlükleri adalet, barış ve demokrasinin temeli olarak işaret etmiştir (ECHR, 2013).

5 Avrupa Sosyal Şartı, ilk olarak 1961 yılında Avrupa Konseyi tarafından İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin karşılığı olarak kabul edilmiştir. Şart, 1996 yılında gözden geçirilmiştir. Gülmez, Avrupa Sosyal Şartı ve Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı'nı insan haklarından olan sosyal hakları güvenceye alan belgeler olarak tanımlamıştır. Gülmez eserinde, Sosyal Şart'ın ve Gözden Geçirilmiş Sosyal Şart'ın İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'ndeki sosyal haklara yönelik boşluğu tamamladığını ve bu haliyle de İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin ikizi olma özelliği taşıdığını belirtmiştir (Gülmez, 2007: 31).

durumu pekiştirmiştir (Kenner, 2003: 1-5). Avrupa bütünleşme sürecinde de sosyal boyuta yönelik yaşanan gelişmelerde temel sosyal hakların ikinci planda tutulduğu görülürken 1980'li yılların sonuna kadar bu tutum yerleşik bir uygulama alanına sahip olmuştur.

Ortak bir pazar ve onu desteklemek için işlevsel bir araç oluşturma hedefi Avrupa ekonomik bütünleşme sürecinin temel endişe alanını oluşturmuştur. 1957 yılında imzalanan Avrupa Ekonomik Topluluğu Antlaşması ise ekonomik hedeflere hizmet etmiş, kurucu altı üye devletin⁶ ekonomik ilerlemesini sağlamak için ortak bir pazar oluşturma çabası içerisinde hareket edilmiştir (Pennings, 2019: 2). Bu doğrultuda ortak bir pazar oluşturma amacı ön plana çıkarılırken, ekonomik bütünleşmeyi temel haklardan ayıran Topluluk, ulusal iş hukuku ve endüstri ilişkileri sistemlerine müdahaleyi en aza indirerek piyasa inşasına öncelik vermiştir. Sonuç olarak, 1950'li yıllar sosyal hükümlerin yasal bağlayıcılıktan uzak, siyasi bir niyet beyanı olarak dile getirilmesinin ötesine geçememiştir. Bu doğrultuda Topluluk, 1970'lere kadar ekonomik bütünleşmeyi aşan ve sosyal konulara hitap edebilen siyasi olarak bütünleşmiş bir Avrupa vizyonu oluşturamamış, temel sosyal haklar konusunu doğrudan ele almamıştır (Kenner, 2003: 5-7; Bojarski, Hofbauer and Mileszyk, 2014: 10).

Avrupa bütünleşme sürecinde 1970'li yılların başı temel sosyal hakların gelişimi açısından önemli bir yere sahip olmuştur. 19-21 Ekim 1972 tarihinde Paris'te devlet ve hükümet başkanlarını bir araya getiren Zirve'de, ekonomik birliğin başarısı ile aynı öneme sahip güçlü bir sosyal boyut üzerinde durulmuştur. Bu Zirve'de Komisyon'a 1 Ocak 1974 tarihinden önce bir sosyal eylem programının hazırlanması noktasında yetki verilmiştir. Bu programın istihdam ve mesleki eğitim için koordine politikalar yürütmesi, yaşam ve çalışma koşullarını iyileştirmeyi hedeflemesi, çalışanların yönetime katılımını teşvik etmesi ve Avrupa düzeyinde toplu iş sözleşmelerine yönelik niyetleri ortaya koyması gerektiği üzerinde durulmuştur. Komisyon Paris Zirvesi sonrasında sendikaların rolünü güçlendirme ve işverenler üzerindeki sosyal yükümlülükleri artırma yönünde iradesini de ortaya koymuştur. Böylece işçi sağlığı ve iş güvenliği, asgari ücret, çalışanların yönetime katılımı gibi konuları da kapsayacak şekilde çalışanların haklarının geliştirilmesine yönelik bir sosyal eylem programı üzerine çalışmalar başlamıştır. 1974 yılında oluşturulan Sosyal Eylem Programı sınırlı bir başarı elde etmekle birlikte, sosyal hakların üzerine inşa edilebileceği bir temel oluşturmuştur (ETUC, 1974: 3; Degryse ve Tilly, 2013: 27).

Komisyonun temel sosyal hakların gelişmesine yönelik 1975-1980 yılları arasında çeşitli girişimleri olmuştur. Çalışanların korunması, cinsiyet eşitliği, işçi sağlığı ve iş güvenliği bu yönde çaba harcanan alanlar arasında yer almıştır. İlgili dönemde çalışanların haklarını güçlendirmek için tasarlanmış üç Konsey Direktifi oluşturulmuştur. İlk Direktif⁷, 1975 yılı Şubat ayında kabul edilmiş, toplu işten çıkarmalar ile ilgili ulusal düzenlemeleri uyumlu hale getirme ve bilgi ve danışma prosedürü oluşturma amacı gütmüştür. 1977 yılında kabul edilen ikinci Direktif⁸ işyerinin devri hakkında düzenlemeler içermiştir. Direktif, işletmenin, müessesenin veya müessesenin bir kısmının devri halinde çalışanların haklarının korunmasını amaçlamıştır. 1980 yılında kabul edilen üçüncü Direktif⁹ ise işverenin ödeme aczine düşmesi halinde, çalışanların korunması amacıyla oluşturulmuştur. İşveren ve hükümet tarafından finanse edilen ücret garanti kurumlarının oluşturulması, çalışanların alacaklarının garanti altına alınması ilgili direktifin temel amacını oluşturmuştur. Bu olumlu gelişmelere rağmen Komisyon, çalışanlar için

6 Batı Almanya, Belçika, Fransa, Hollanda, İtalya ve Lüksemburg.

7 75/129/EEC: Toplu işten çıkarmalar ile ilgili Üye Devletler yasalarının yakınlaştırılması hakkında 17 Şubat 1975 tarihli Konsey Direktifi.

8 77/187/EEC: İşletmenin, müessesenin veya müessesenin bir kısmının devri halinde çalışanların haklarının korunmasına ilişkin üye devletlerin mevzuatlarının yakınlaştırılması hakkında 14 Şubat 1977 tarihli Konsey Direktifi.

9 80/987/EEC: İşverenin ödeme aczine düşmesi halinde, çalışanların korunması ile ilgili üye devletlerin mevzuatlarının yakınlaştırılması hakkında 20 Ekim 1980 tarihli Konsey Direktifi.

gelişmiş bir bilgi, danışma ve katılım sistemi oluşturulması noktasında başarı sağlayamamıştır. Kısmi süreli ve geçici çalışma anlamında istenilen düzenlemeler oluşturulamamıştır. Ayrıca ilgili dönemde ebeveyn izni hakkında bir düzenleme de hayata geçirilememiştir (Addison and Siebert, 1991: 598-604). Dolayısıyla 1980'li yılların ortalarına kadar temel sosyal haklar alanındaki düzenlemeler Topluluk düzeyinde son derece sınırlı kalmıştır.

Jacques Delors'un 1985 yılında Komisyon başkanı olması, Avrupa sosyal diyalogu açısından bir başlangıç olarak değerlendirilirken çok daha kapsamlı bir temel sosyal haklar tartışmasının da önünü açmıştır. Delors tarafından başlatılan tek bir Avrupa piyasası planı, sendikaların ilgili girişime verdiği destek karşısında, temel sosyal haklar noktasında sendikal taleplerin belirginleşmesine de neden olmuştur. Tek pazar hedefi doğrultusunda, kişilerin, malların, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımındaki tüm fiziki, teknik ve mali engellerin ortadan kaldırılması, Topluluğun iç sınırlarının tamamen açılması yoluyla ticaret, rekabet ve yatırımların dolayısıyla istihdamın artırılması amaçlanmıştır. Böyle bir projenin varlığı başından itibaren sosyal kaygıların da artmasına neden olmuş, artan rekabetin işçiler üzerindeki etkisi, yeniden yapılanma, sosyal rekabet, çalışma koşulları ve iş mevzuatı gibi konular noktasında oluşabilecek sorunlara yönelik kaygılar, sosyal tarafları hem bir vaat hem de bir tehdit iklimine yöneltmiştir. (Delors, 1988; Kenner, 2003: 5-7).

1985 yılında iç pazarın tamamlanmasıyla ilgili yayınlanan *Beyaz Kitap* daha geniş bir bütünleşmeyi teşvik etme anlamında bir fırsat olarak sunulmuştur. Kitap'ta rekabeti artırmak için gerekli olan mali ve teknik koşulları içeren tek tip bir pazar oluşturmak adına yol gösterici 300 önlemden meydana gelen bir eylem planı oluşturulmuştur. Tek pazarın tamamlanmasını hedefleyen bu plan, ticari stratejinin şirket birleşmeleri ve satın alma dalgasına yöneldiği bir dönemde işveren örgütlerinin desteğini almıştır. Bu kapsamda bir yandan Avrupalı işletmelerin ekonomik performanslarının artırılması adına yeni imkânlar sağlanırken diğer yandan Topluluğun az gelişmiş sosyal mevzuatına dokunulmadığı noktasında eleştiriler yükselmiştir. Dolayısıyla istihdam, çalışma koşulları, işçilerin yaşam standartları ve sendikal haklar üzerindeki olası riskler görülmüş, bu doğrultuda Beyaz Kitap sosyal taraflarca yoğun olarak sorgulanmıştır (ETUC, 1988d; UNICE, 1985; Gökçe, 2018: 90-95).

1980'lerin sonunda, Avrupa Komisyonu Başkanı Jacques Delors, Tek Avrupa Yasası ile yeniden canlandırılan piyasaya dayalı ekonomik bütünleşme sürecine paralel olarak Avrupa bütünleşmesine yönelik sosyal boyutun geliştirilmesi çağrısında bulunmuştur. Çalışanların Sosyal Hakları Topluluk Şartı bu girişimin merkezi bir parçası haline gelmiştir. Şart büyük ölçüde sosyal hakları hedefler olarak belirlemiştir. Sosyal vatandaşlığın bazı unsurlarını ekonomik vatandaşlığın egemen olduğu bir bütünleşme sürecine aşılama girişimi Şart'ın temel felsefesini oluşturmuştur. Delors'un sosyal boyutu canlandırma girişimine paralel olarak, özellikle temel insan haklarının yeterli şekilde korunması ve Topluluk vatandaşlığı kavramının geliştirilmesi yoluyla Topluluğun anayasal temellerinin güçlendirilmesi de amaçlanmıştır (Deborah, 2005: 101-103). Kısaca temel hakların Topluluk yasal düzenine entegrasyonunda 1989 yılında kabul edilen *Çalışanların Temel Sosyal Hakları Topluluk Şartı* önemli bir yere sahip olmuştur. Ancak Şart'ın bağlayıcılıktan uzak bir niyet beyanı olarak kabul edilmesi ile birlikte, temel sosyal hakların bağlayıcılık kazanması yönündeki talep ve mücadeleler sonraki dönemlerde ön plana çıkmaya başlamıştır. AB Anayasa tartışmaları sırasında temel sosyal haklara Anayasa taslağı içerisinde yer verilmesi bağlayıcı bir düzenlemenin oluşturulması anlamında belirli bir yol kat edilmesini sağlamıştır. Ancak Anayasa girişimlerinin başarısızlıkla sonuçlanması nedeniyle konuyla ilgili somut bir sonuç elde edilememiştir. Daha sonra Lizbon Antlaşması, Topluluk Şartı'nda belirtilen hakları, özgürlükleri ve ilkeleri de tanımlanmış ve *AB Temel Haklar Şartı* hükümlerini yasal olarak bağlayıcı hale getirmiştir. Topluluk Şartı

sadece daha güçlü sosyal hakları sağlamakla kalmamış, aynı zamanda sosyal haklarla uzlaştırılması gereken ekonomik haklardan da bahsetmiştir (Pennings, 2019: 4).

Çalışanların Temel Sosyal Hakları Topluluk Şartı ile başlayan ve AB Temel Haklar Şartı'nın kabulüyle sonuçlanan süreçte, medeni ve siyasi haklar ile ekonomik, sosyal ve kültürel hakların bütünleştirilmesi adına güçlü adımlar atılmıştır. Medeni ve siyasi haklarla ekonomik, sosyal ve kültürel hakların hem mantık çerçevesinde hem de pratik olarak ayrılamayacağı ve birbirlerine bağlı oldukları yönündeki görüşler ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu eğilimle uyumlu bir şekilde AB Temel Haklar Şartı, ekonomik ve sosyal hakları da içeren geniş bir metin olarak oluşturulmuş ve çok daha geniş bir temel haklar vizyonunu ortaya koymuştur. Böylece Avrupa bütünleşme süreci, birçok Avrupa vatandaşının beklentisini karşılayacak şekilde geniş bir haklar manzumesini de oluşturmuştur (Kenner, 2003: 1-5).

2008 yılında ortaya çıkan Küresel Finansal Kriz'den Avrupa son derece yoğun bir şekilde etkilenmiştir. Krizle birlikte Avrupa düzeyinde temel sosyal haklara ilişkin bir gerilemenin yaşandığı da görülmüştür. Krizin etkilerinin hissedilmeye başlamasıyla Avrupa II. Dünya Savaşı sonrasında en yüksek işsizlik oranlarıyla karşı karşıya kalmış, eşitsizlik ve yoksulluk bölgede artmıştır. AB, işgücü maliyetlerinin azaltılması ve sosyal harcamaların kısılmasını krizle mücadelede bir araç olarak görmüştür. Krizden çıkış adına çözüm olarak sunulan *kemer sıkma (austerity) politikaları*, Birlik genelinde sosyal politika önlemlerinin zayıflamasına ve temel sosyal hakların gerilemesine neden olmuştur. Krizin ve kemer sıkma politikalarının sosyal haklar üzerinde oluşturduğu tahribat 2017 yılında kabul edilen Avrupa Sosyal Haklar Sütunu ile toparlanmaya çalışılmıştır. Sosyal Haklar Sütunu'nun kabulü sosyal taraflarca olumlu karşılanırken, ETUC'ta konuya ilişkin desteğini bildiren taraflar arasında yerini almıştır.

Yukarıda gelişimi ve arka planı kabaca özetlenmeye çalışılan temel sosyal hakların AB düzeyindeki kurumsal gelişim süreci içerisinde 1973 yılında kuruluşundan itibaren ETUC aktif olarak rol almıştır. Temel sosyal haklar noktasında genel bir farkındalığın ve algının oluşturulmasında ETUC faaliyetleri önemli bir yere sahip olmuştur. Temel sosyal haklara ilişkin belgelerin gerek oluşturulmaları öncesinde gerekse uygulanmaları aşamasında ETUC birçok farklı şekilde süreci etkileme çabası içerisine girmiştir. Kısaca AB düzeyinde temel sosyal haklara ilişkin algı ve farkındalığın oluşturulmasından, somut araçların üretilmesine kadar her aşamada ETUC'un süreç içerisinde oynadığı rol son derece önemli bir yere sahip olmuştur. Dolayısıyla aşağıdaki başlıklarda ETUC'un özellikle Çalışanların Temel Sosyal Hakları Topluluk Şartı, AB Temel Haklar Şartı ve Avrupa Sosyal Haklar Sütunu'nun oluşmasında süreci etkilemeye yönelik ortaya koyduğu çabalar tartışılmaya çalışılmıştır.

2. Avrupa Sendikalar Konfederasyonu'nun Çalışanların Temel Sosyal Hakları Topluluk Şartı'nı Etkileme Çabası

1989 yılı Ekim ayında Avrupa Komisyonu Başkanı Jacques Delors, Konsey'e Çalışanların Temel Sosyal Hakları Topluluk Şartı'nın taslak metnini sunmuştur. Şart'ın maddeleri, diğer konuların yanı sıra, istihdam ve ücret, yaşam ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi, dernek kurma ve toplu pazarlık özgürlüğü, bilgi, danışma ve katılım hakları, cinsiyet eşitliği, işçi sağlığı ve iş güvenliği, mesleki eğitim konularını içermiştir. Şart, 30 Ekim 1989 tarihinde Çalışma ve Sosyal İşler Komitesi tarafından kabul edilmiş ve İngiltere'nin muhalefetine rağmen, 1989 yılı Aralık ayında Strazburg Zirvesi'nde Topluluk Devlet Başkanları tarafından onaylanmıştır. Ayrıca Komisyon, 47 maddelik bir Eylem Programı'nı hazırlayarak Konsey'e sunmuştur. Bu belgede, Avrupa ortak pazarının 1992 yılında tamamlanmasından önce, Komisyon tarafından Sosyal Şart'ın uygulanmasında izlenecek önlemlere yer verilmiştir. Ancak

Eylem Programı'nın da bağlayıcı olmaması eleştirilen konular arasında yer almıştır (Addison and Siebert, 1991: 597).

Temel sosyal hakların Topluluk düzeyinde tanınması yönünde önemli girişimler arasında yer alan Çalışanların Temel Sosyal Hakları Topluluk Şartı'nın kabulü öncesinde gerçekleştirilen tartışmalarda ETUC etkin bir katkı sağlama çabası içerisinde hareket etmiştir. İlgili dönemde Komisyon, temel sosyal haklara ilişkin bir düzenlemenin geliştirilmesi noktasında istekli hareket etmiş ancak konuya ilişkin karar süreçlerinde asıl inisiyatifin Topluluk üyesi hükümetler ve Konsey'de olduğu görülmüştür. Dolayısıyla ETUC bu süreçte özellikle hükümetlerle gerçekleştirilen lobi faaliyetlerine önem vermiştir. Hükümetler üzerinde istenilen etkinin oluşturulması ve gerekli faaliyetlerin gerçekleştirilmesi için ulusal sendika konfederasyonlarına önemli görevler düşmüştür. Süreç ulusal sendika konfederasyonlarının hükümetlerini etkileme yönünde gerçekleştirdikleri çalışmalar eşliğinde ilerlemiştir. Bu anlamda özellikle Almanya ve İngiltere'de gerçekleştirilen faaliyetler sürecin seyrinde etkili olmuştur. Ancak her iki ülkede Topluluk düzeyinde bağlayıcı bir mevzuatın oluşturulması yönündeki girişimlerin karşısında durmuştur. ETUC, hükümetlerle birlikte temel sosyal haklar noktasında işveren örgütleri ile diyalogu güçlendirme çabası içerisine girmiştir. Bu kapsamda Avrupa Topluluğu Sanayicileri Birliği (Union of Industries of the European Community –UNICE)¹⁰ ve Avrupa İşveren ve İşletmeler Merkezi (European Centre of Employers and Enterprises Providing Public Services- CEEP) ile ortak bir istişare süreci yürütülmüş, 1989 yılı içerisinde iç pazarın sosyal boyutunun geliştirilmesi anlamında bir komite oluşturulması için mutabakat sağlanmıştır. İşveren örgütleri temel sosyal hakların tanınması anlamında ılımlı bir duruş sergilemiş gibi görünseler de bu hakların yasal anlamda bağlayıcılık kazanmasına karşı çıkmışlardır. Kısaca işverenler de hükümetlerle benzer bir tutum içerisinde hareket ederek ancak sembolik bir belgeyi desteklemiş ve Topluluk düzeyinde bağlayıcı kuralların oluşturulması yerine temel sosyal haklara ilişkin konuların sosyal diyalog zemininde gönüllülük esasına göre çözülmesi gerektiğini savunmuşlardır (ETUC, 1991; Cajo, 1993: 42-49; ETUC, 1989a; ETUC, 1989b).

ETUC, temel sosyal hakların Topluluk düzeyinde tanınması noktasındaki çabalarını sadece gerçekleştirdiği lobi faaliyetleri ile sınırlamamış, konuya ilişkin çok sayıda belge, rapor ve bildirin oluşturulmasına öncülük etmiştir. ETUC'un 1988 yılı Şubat ayında kabul ettiği *Avrupa Sosyal Programı (European Social Programme)* bu anlamda önemli bir nitelik taşımıştır. ETUC, bu program aracılığıyla temel sosyal haklara ilişkin bir Topluluk şartının temel bileşenlerinin görünür hale getirilmesini amaçlamıştır. Bu kapsamda ETUC, mevzuata ilişkin bağlayıcı düzenlemeler ve serbest toplu pazarlığı üzerinde durulması gereken temel iki aşama olarak işaret etmiştir. Bu iki aşamada yürütülecek faaliyetlerin başarılı olması adına programı, sektörel, bölgesel, ulusal ve Topluluk düzeyinde olmak üzere toplam dört seviyede planlamıştır. Böylece ETUC temel sosyal hakların, Topluluk düzeyinde bağlayıcı bir mevzuatla tanınması için sağlam bir temelin oluşturulmasını hedeflemiştir. ETUC, konuya ilişkin talep ve önerilerini 1988 yılı içerisinde sırasıyla Ekim ve Aralık aylarında gerçekleştirdiği Yönetim Kurulu kararlarında kabul ettiği *İç Pazarın Sosyal Boyutu (The Social Dimension of the Internal Market)* ve *Temel Sosyal Haklar Topluluk Şartı (Community Charter of Fundamental Social Rights)* isimli belgelerle de detaylandırmıştır. Komisyon'un temel sosyal haklara ilişkin bir Topluluk şartı oluşturulması yönündeki kararıyla birlikte, ETUC tarafından ortaya konulan bu belgeler, Ekonomik ve Sosyal Komite ile Avrupa Parlamentosu üzerinde etkili olmuştur (ETUC, 1988b; ETUC, 1988c; ETUC, 1991: 63-64).

ETUC'un 1988 yılı Aralık ayında oluşturduğu Temel Sosyal Haklar Topluluk Şartı isimli belge, sosyal Avrupa ile ilgili tartışmalara yer vermekle birlikte, iç pazarın sosyal boyutunun geliştirilmesi anlamında da getirdiği öneri ve tartışmalarla önemli bir yere sahip olmuştur. Belge, iç pazar tartışmalarında

10 UNICE, 2007 yılında kurum ismini BusinessEurope olarak değiştirmiştir.

sosyal haklara ilişkin bir temel oluşturma amacı taşımıştır. İlgili belgede 87, 98, 100, 111 ve 122 numaralı Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organization- ILO) sözleşmelerine ve Avrupa Sosyal Şartı'na atıf yapılırken, uluslararası antlaşmalarda tanınan temel haklara da dikkat çekilmiştir. İç pazarın sosyal boyutunun güçlendirilmesi noktasında ortaya konulan tartışmalarda ise temel haklar noktasında örgütlenme özgürlüğü, grev hakkı, eşit işlem hakkı, mesleki ve sürekli eğitim, ebeveyn izni ve bilgi edinme hakkı gibi temel alanlara dikkat çekildiği görülmüştür. Belirtilen haklar noktasında etkili bir düzenlemenin oluşturulabilmesi için ilgili hakların Topluluk düzeyinde belgelere dayandırılması ve ulusal yükümlülüklerle desteklenmesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca iç pazarın işleyişi noktasında birçok farklı sektörün çalışanların hak ve çıkarları bağlamında belirleyici olacağı savunulmuş ve Topluluk düzeyinde sektörlerarası müzakerelerin mümkün hale getirilmesi gerektiği savunulmuştur (ETUC, 1988a).

Yukarıda belirtilen tartışmalar eşliğinde, işverenlerin ve hükümetlerin bağlayıcı bir düzenlemenin karşısında olan tutumları sonucunda Komisyon, şartla ilgili ilk taslağı 1989 yılı Mayıs ayında oluşturmuştur. Komisyon tarafından oluşturulan ilk taslağın bağlayıcılıktan uzak bir niyet beyanı şeklinde olduğu görülmüştür. ETUC ilgili taslağı, yasal anlamda bağlayıcılıktan uzak olması ve uygulama anlamında inisiyatifli hükümetlere bırakmış olması nedeniyle eleştirmiştir. 1989 yılı Ekim ayında Komisyon taslağı, işçi sağlığı ve iş güvenliği gibi kimi hükümleri de içerecek şekilde revize etmiştir. ETUC, bu yeni taslağı da kabul edilemez olarak değerlendirmiş, temel sosyal haklara ilişkin oluşturulacak olan şartın ulusal mevzuatlara entegrasyonunu sağlayacak düzenlemelerin metne eklenmesi, devletlerin uluslararası sözleşmelerin kabulünün ve uygulanmasının teşvik edilmesi, hakların ihlâli durumunda işçilerin yargıya başvurularının mümkün hale getirilmesi talepler arasında sıralanmıştır. ETUC süreci etkileyebilmek adına daha agresif bir tepkinin ortaya konulması gerektiğini de düşünmüştür. Bu doğrultuda Sosyal İşler Bakanlar Konseyi'ni etkilemek amacıyla 17 Ekim 1989 tarihinde Brüksel'de 17 bin işçinin katıldığı bir protesto gerçekleştirilmiştir. (Addison and Siebert, 1991: 597; Cajo, 1993: 45-49; Degryse ve Tilly, 2013: 41-42; ETUC, 1989a; ETUC, 1989b).

ETUC tarafından ortaya konulan tüm bu çabalar ve öneriler karşılığını bulmamış, 9 Aralık 1989 tarihinde Avrupa Konseyi Strazburg Zirvesi'nde kabul edilen Çalışanların Temel Sosyal Hakları Topluluk Şartı bağlayıcılıktan uzak ve sembolik bir belge niteliği taşımıştır. İngiltere'nin Şartı onaylamamasıyla birlikte Topluluk sosyal politikası çift vitesli bir hal alırken, Şart bağlayıcılığı olan yasal bir özellik taşımaktan ziyade bağlayıcı olmayan politik bir nitelik sergilemiştir. Ayrıca Çalışanların Temel Sosyal Hakları Topluluk Şartı'nda tanınan hakların bir kısmının antlaşmalar ve Topluluk belgelerinde daha önceden tanınmış olması nedeniyle Şart'ta yer verilen haklar özgün bir yenilik getirmemiştir (Gülmez, 2008: 200-202; Tokol, 2017: 167)

Şart'ın hayata geçirilebilmesi adına 29 Kasım 1989 tarihinde bir Sosyal Eylem Programı hazırlanmıştır. Hazırlanan Eylem Programı kapsamında sunulan öneriler bağlayıcı direktif ve tüzüklere çok sınırlı atıf yapmıştır. Bu atıfların ise büyük çoğunluğunun işçi sağlığı ve iş güvenliği alanında yoğunlaştığı görülmüştür. Ayrıca Avrupa düzeyinde toplu pazarlık program hükümlerinde yer almamıştır. Kısaca daha önce de belirtildiği gibi Program kapsamında gerçekleştirilen faaliyetler de Şart'a benzer şekilde bağlayıcı hükümlerden uzak bir yapı ortaya koymuştur. Şart ve Eylem Programı işçi sağlığı ve iş güvenliği dışında Avrupalı işçiler için somut bir koruma alanı oluşturamamıştır (Silvia, 1991: 638-639; Gülmez, 2008: 204-206; Tokol, 2017: 168; Çelik, 2014: 124-125). Kısaca Çalışanların Temel Sosyal Hakları Topluluk Şartı, işverenlerin bağlayıcı bir yapıya sahip olan düzenlemelerin tek pazarın serbestleşmesini olumsuz etkileyebileceği kaygıları nedeniyle baskı altında oluşturulmuştur. ETUC bu süreçte Şart'a içerik anlamında katkılar sunmuşsa da Şart'ın bağlayıcı hale getirilmesi noktasında etkili olamamıştır.

ETUC, Şart'ın kabulünden sonra konuyla ilgili eleştirilerini Yönetim Kurulu toplantıları sonrasında ve yayınladığı bildirimler aracılığıyla dile getirmeye devam etmiş, taleplerini Topluluk kurumlarına iletme çalışmıştır. ETUC, 31 Ocak 1990 tarihinde Jacques Delors ile gerçekleştirilen bir toplantı aracılığıyla Şart'ın bağlayıcılıktan uzak yapısının Topluluk sosyal politikasının temelini zayıflattığını dile getirmiştir. Bu doğrultuda Delors ve Komisyon üyeleri hem Şart'a hem de Eylem Programı'na yöneltilen eleştirileri kabul ederken, sorunların çözümü adına sosyal diyalog mekanizmasının önemine dikkat çekmişlerdir (ETUC, 1989c; ETUC, 1990). Kısaca ETUC, Şart'ın kabulünden sonra da birçok farklı kanal aracılığıyla sürecin etkilenmesi ve temel sosyal hakların yasal bir zemine oturtulması anlamındaki beklentilerini dile getirmeye devam etmiştir. Bu çabalar her ne kadar konuyla ilgili somut bir sonucun alınması adına yeterli olmamışsa da konuyla ilgili bir farkındalığın oluşmasını ve sendikal hareketin sosyal hakların bağlayıcılığı noktasındaki ısrarının anlaşılmasını sağlamıştır. Ayrıca hem Şart'ın hem kabulü öncesinde hem de kabulü sonrasında ETUC tarafından ortaya konulan çabalar, Avrupa düzeyinde toplu pazarlık tartışmalarının dikkate alınmasına ve konuya ilişkin taraflar üzerinde bir algının oluşturulmasına neden olmuştur. ETUC'un süreci istediği şekilde etkileyememesi sonucunda örgütün etkinliğinin ve Topluluk karar mekanizmaları karşısındaki temsilinin güçlendirilmesi de gündeme gelmiştir. Bu doğrultuda örgüt içerisinde yapısal bir reform tartışmalarının yoğunlaştığı görülmüştür.

3. Avrupa Sendikalar Konfederasyonu 'nun Bağlayıcı Bir Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı Talebi

1990'lı yılların başları itibariyle sosyal haklar ve temel haklar noktasındaki tartışmaların hakların bütünlüğü kapsamında ele alınmaya başladığı görülmüştür. Başlangıçta, medeni haklar gündemi Birlik düzeyinde sosyal boyuttan oldukça özerk bir şekilde gelişmiştir. 1990'lı yıllarda tarafların medeni haklarla sosyal hakları birbirine bağlama yönünde eğilimleri artmıştır. Böylece medeni hakların sosyal haklarla birleştirilmesi gerektiği bölünmezlik argümanı kapsamında desteklenmiştir. Belirtilen bu tartışmalar beraberinde Çalışanların Temel Sosyal Hakları Topluluk Şartı'nda beyan edilen hakların işçileri ilgilendirdiği ve istihdama odaklandığına dikkat çekilirken, temel hakların Birliğin tüm vatandaşlarına yayılması gerektiği savunulmuştur. Medeni ve sosyal hakların birbirine bağlanması ve işçi haklarından ziyade bütün AB vatandaşlarının haklarının tanınması noktasında sosyal dışlama kavramına öncelik verildiği görülmüştür. Sosyal dışlanma kavramı, yoksulluk politikasının geleneksel olarak gelir yeterliliği ile ilgili kaygısının ötesinde, istihdam, barınma, sağlık ve eğitime erişim gibi daha geniş kapsamlı konulara odaklanmayı sağlamıştır (Deborah, 2005: 103). Kısaca 1990'lı yılların ikinci yarısıyla birlikte çok daha kapsamlı bir temel haklar tartışması hem sosyal tarafların hem de Birlik kurumlarının gündemlerini oluşturmuştur.

AB Temel Haklar Şartı'nın oluşturulması süreci böyle bir zeminde gerçekleşmiştir. 1999 yılı Haziran ayında gerçekleştirilen Köln Zirvesi'nde temel hakların bir şart içerisinde düzenlenmesine karar verilmiş, böylece AB Temel Haklar Şartı'nın oluşturulması noktasında önemli bir gelişme yaşanmıştır. Özgürlük ve eşitlik ilkeleriyle birlikte, yargıya dayalı haklarla ekonomik ve sosyal hakların bir arada düzenlenmesi yönündeki eğilimin bu süreçte ağırlık kazandığı görülmüştür. İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin sosyal haklar ve Birlik vatandaşlığı noktasındaki eksikliklerine dikkat çekilirken, bu anlamda daha ileri bir Temel Haklar Şartı'nın oluşturulması gerektiği savunulmuştur (Metin ve Kaygısız, 2011: 132).

Temel Haklar Şartı'nın oluşturulmasına yönelik tartışmaların hızlanmasıyla birlikte, ETUC'un süreci etkileme yönündeki çabalarının da yoğunlaştığı görülmüştür. 29 Haziran- 2 Temmuz 1999 tarihlerinde Helsinki'de düzenlediği 9. Kongresi'nde ETUC konuyu gündemine almıştır. Bu Kongre'de temel

hakların teşvik edilmesi yönünde bir karar alınmış, konu Konfederasyon'un öncelikli hedefleri içerisinde yerini almıştır. ETUC, Temel Haklar Şartı'nın oluşturulması aşamasında medeni, siyasi, ekonomik, sosyal ve sendikal hakların bölünmezliğine dikkat çekmiş, oluşturulması planlanan Temel Haklar Şartı'nın AB antlaşmalarına eklenerek bağlayıcılık kazanması gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca sendikal hakların tek pazarın *beşinci özgürlüğü* olarak kabul edilmesi de ETUC'un dikkat çeken talepleri arasında yer almıştır. ETUC, Temel Haklar Şartı'na ilişkin önemli bir belgeyi de 16-17 Eylül 1999 tarihinde kabul etmiştir. *Temel Medeni, Sosyal ve Sendika Haklarının AB Antlaşmasıyla Bütünleşmesi* isimli bu belge aracılığıyla ETUC, temel haklar bağlamında yürüttüğü faaliyetlerini de hızlandırmıştır. 16-17 Eylül tarihli ETUC Yönetim Kurulu kararı, Köln Avrupa Konseyi'nin, Antlaşma'nın bir sonraki gözden geçirmesi için AB düzeyinde temel haklar adına somut bir öneri hazırlama prosedürü başlatma kararını desteklemiştir. Amsterdam Antlaşması ile sınırlı bir ilerleme sağlandığını ifade eden ETUC, temel haklar bağlamında önemli eksiklikler bulunduğunu vurgulamış, konuya verdiği öneme dikkat çekmiştir. ETUC aynı Yönetim Kurulu kararında Köln Zirvesi'nde alınan kararlarla ilgili olumlu görüşünü dile getirmesine rağmen, Şartın antlaşmaya nasıl dâhil edileceği noktasında herhangi bir kaygının güdülmemiş olmasını eleştirmiş, bağlayıcılığı olmayan *şart* biçimindeki bir belgenin yeterli olmayacağını savunmuştur. ETUC, temel haklara ilişkin gerçek bir korumanın ancak bu hakların yasal olarak antlaşmalara dâhil edilerek bağlayıcılık kazanmasıyla mümkün olacağını dile getirmiştir (ETUC, 1999; ETUC, 2003a: 68).

ETUC, hazırlanması planlanan Şart'ın içerik ve kapsamına ilişkin beklentileri yanında, Şart'ın oluşturulması sürecinde izlenmesi gereken prosedürler noktasında da taleplerini dile getirmiştir. Şart'ın oluşturulması aşamasında sürecin katılımcı bir prosedürle, sivil toplum ve sendikaları kapsayacak şekilde yürütülmesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Bu doğrultuda ETUC, Şart taslağının hazırlanması aşamasına aktif olarak katılım sağlamak adına istekli olduğunu belirtmiştir. Bu süreçte sendikal hareket ile sivil toplum arasında kurulacak etkili iletişimin önemine dikkat çekmiştir. ETUC, bu süreçte Avrupa Parlamentosu ile kurulacak ilişkilerin belirleyici olacağını da belirtmiştir (ETUC, 1999). ETUC'un beklentileriyle uyumlu bir şekilde katılımcı bir sürecin oluşturulması adına gerekli adımların atıldığı görülmüştür. 17 Aralık 1999 tarihinde Temel Haklar Şartı'nın hazırlanması adına bir Konvansiyon oluşturulmuştur. (Metin ve Kaygısız, 2011: 133). ETUC, Konvansiyon tarafından gerçekleştirilen çalışmaları etkileme noktasında birçok kampanya ve faaliyet gerçekleştirmiştir. Bu kapsamda 2000 yılı Mart ayında Temel Haklar: Avrupa'nın Kalbi isimli bir kampanya başlatılmıştır. İlgili kampanya birçok sivil toplum örgütü ile işbirliği içerisinde gerçekleştirilmiştir. Kampanya sonucunda yine aynı isimle bir belge de yayınlanmış, bu belgede temel haklara yönelik genel prensipler belirlenmiştir. ETUC, bu dönemde temel haklar noktasında farkındalık oluşturmaya ve tarafları harekete geçirmeye yönelik birçok farklı kampanya ve faaliyete de öncülük etmiştir. Birçok sivil toplum örgütü, sendika ve hükümet temsilcilerinin katıldığı konferanslar organize edilmiştir. ETUC, Şartı etkilemeye yönelik faaliyetlerini sadece Birlik üyeleri ile sınırlı tutmamış, aday ülkeler ve Doğu ve Orta Avrupa ülkelerinde de konuya ilişkin faaliyetler gerçekleştirmiştir (ETUC, 2003a: 68).

ETUC'un, Temel Haklar Şartı'nı etkilemeye yönelik faaliyetleri sadece diyaloga dayalı girişimlerle sınırlı kalmamış, bu kapsamda daha agresif bir stratejiyi de benimsemiştir. ETUC, kimi zaman Şart'a ilişkin taleplerini eylem ve gösterilerle dile getirmiştir. Şartın bağlayıcı bir düzenleme olarak oluşturulması ETUC'un eylem ve gösterilerinde en sık dile getirdiği talep olmuştur. Bu anlamda Porto'da 19 Haziran 2000 tarihinde bir eylem düzenlenmiş ve bu eyleme 50 bin kişi katılmıştır. Bir başka eylem ise 6 Aralık 2000 tarihinde Nice'de Avrupa Konseyi öncesinde gerçekleştirilmiştir. Bu eyleme de Avrupa'nın farklı şehirlerinde 100 binin üzerinde kişi katılmıştır (ETUC, 2003a). Ancak ETUC tarafından ortaya konulan bu çabalar beklenen sonucu vermemiştir.

Konvansiyon tarafından gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda 2 Ekim 2000 tarihinde Temel Haklar Şartı taslak metni hazırlanmıştır. Bu metin Avrupa Konseyi Biarritz Toplantısı'nda 13-14 Ekim 2000 tarihinde kabul edilirken, 7 Aralık 2000 tarihinde Nice Zirvesi'nde bildirme şeklinde ilân edilmiştir. AB Temel Haklar Şartı hazırlanırken ulusal düzenlemeler, AİHS, Avrupa Sosyal Şartı ve Çalışanların Temel Sosyal Hakları Topluluk Şartı dikkate alınmıştır. İnsan onuru, özgürlükler, eşitlik, dayanışma, vatandaşlık hakları, yargıya dönük haklar ve genel hükümler AB Temel Haklar Şartı'nın bölümlerini oluşturmuştur (Metin ve Kaygısız, 2011: 133). Ancak Şart, herhangi bir yasal bağlayıcılığı olmaksızın siyasi bir bildirme şeklinde kabul edilmiştir. ETUC, her ne kadar Şart'ı bu haliyle eleştirmişse de Avrupa Anayasası tartışmalarında aynı taleplerini dile getirmeye devam etmiştir.

3.1. Anayasa Tartışmalarında Avrupa Sendikalar Konfederasyonu'nun Temel Haklara Yönelik Talepleri

2000 yılında gerçekleştirilen Nice Zirvesi sonucunda Temel Haklar Şartı ile birlikte Anayasa tartışmalarının da resmîyet kazandığı görülmüştür. Bu kapsamda Leaken Zirvesi sonrasında 15 Aralık 2001 tarihinde Anayasa oluşturma sürecine yönelik bir Konvansiyon oluşturulmuştur. AB Temel Haklar Şartı'nı oluşturan Konvansiyon'dan etkilenen bu Konvansiyon'da sosyal tarafların da sürece katkı sağlama-sına imkân tanıyan bir anlayış benimsenmiştir. Bu doğrultuda sosyal tarafların Konvansiyon'da üçer temsilci ile gözlemci statüsünde yer almaları sağlanmıştır. Böylece Konvansiyon 28 Şubat 2002 tarihinde çalışmalarına başlamıştır. İlk Anayasa taslak metni ise 10 Temmuz 2003 tarihinde oluşturulmuş ve ardından 18 Temmuz 2003 tarihinde Avrupa Konseyi Başkanı'na sunulmuştur (ETUC, 2003a: 69-70; Kowalsky, 2006: 448; Uçkan, 2005: 108-112).

ETUC, Anayasa tartışmalarının her aşamasında aktif ve katılımcı bir şekilde sürece dâhil olmuş ve etki oluşturma çabası içinde hareket etmiştir. Politika odaklı bir yaklaşım benimseyen ETUC, AB Temel Haklar Şartı'nın bağlayıcılık kazanarak Anayasa'ya dâhil edilmesi, sosyal tarafların rollerinin ve sendikaların güçlendirilmesini Anayasa oluşturma sürecinde temel öncelikleri arasına koymuştur (ETUC, 2003a: 70; ETUC, 2003b: 12). ETUC belirtilen temel önceliklerinin Anayasa'ya yansıtılabilmesi ve süreci etkileyebilmek adına kendi içerisinde Avrupa'nın Geleceği isimli geçici bir çalışma grubu oluşturmuştur. Bu çalışma grubu aracılığıyla konuya ilişkin bilgi alışverişinin sağlanması, bölgesel ve ulusal düzeyde kampanyaların organize edilmesi sağlanmıştır. ETUC, Konvansiyon'daki gözlemci statüsü rolünü etkin bir şekilde kullanmaya çalışmış, çalışma grubu faaliyetleri dâhil Konvansiyon tarafından gerçekleştirilen toplantıların tümüne katılım sağlamıştır. Konvansiyon tarafından oluşturulan Sosyal Avrupa Çalışma Grubu aracılığıyla ETUC, sosyal reform talebi noktasındaki ısrarlarını da dile getirme imkânı yakalamıştır. Ayrıca Anayasa tartışmalarına yazılı önerileriyle de katkı sağlamıştır. Bu dönemde ETUC, toplumsal hak ve çıkarları gözetilen bir Anayasa oluşturulması için sivil toplum örgütleriyle olan ilişkilerine de önem vermiştir (ETUC, 2003a: 70).

18 Haziran 2004 tarihinde gerçekleştirilen Hükümetlerarası Konferans'ta taslak Anayasa metni üzerinde anlaşma sağlanmış, ETUC Konvansiyon'un oluşturduğu taslak metni olumlu karşılamıştır. İlgili taslak metnin, AB Temel Haklar Şartı'nın Anayasaya uyumunu gözetmesi ve sosyal anlamda anayasada yer alan düzenlemeler ETUC'un olumlu tutumunun en önemli nedenleri arasında yer almıştır. Ancak taslak Hükümetlerarası Konferans tarafından ilgili haliyle kabul edilmemiş kimi olumlu düzenlemeler taslak metinden çıkarılmış ve hükümet başkanları Konvansiyon'un hazırladığı metne oranla çok daha sınırlı bir antlaşmayı kabul etmişlerdir. Böylece Avrupa İçin Bir Anayasa Oluşturan Antlaşma 29 Ekim 2004 tarihinde 25 ülke tarafından imzalanmıştır (ETUC, 2004; Uçkan, 2005: 108).

ETUC, Anayasa Antlaşması'nda yer verilen düzenlemeleri sınırlı bulduğunu belirtmekle birlikte yine de AB düzeyinde sosyal diyaloga yapılan vurguyu, cinsiyet eşitliği ve azınlık hakları noktasındaki düzenlemeleri, sosyal taraflara atfedilen önemi, AB Temel Haklar Şartı'nın Anayasaya dâhil edilmesini ve tam istihdamın Birliğin amaçları arasında yer almasını olumlu karşılamıştır. Dolayısıyla ETUC, yeni Anayasa'nın hatalarına ve eksiklerine rağmen bir sürecin başlangıcı olarak görülmesi gerektiğine işaret etmiştir. ETUC ve bağlı kuruluşlar bu gelişmeyi, Sosyal Avrupa'nın gelecekte güçlü bir ilerleme sağlayabilmesi adına fırsat olarak değerlendirmişlerdir (ETUC, 2004; Uçkan, 2005: 130-131). Süreç boyunca ETUC'un etki oluşturma çabaları dâhilinde protesto ve eylemlere de sıklıkla başvurduğu görülmüştür (Taylor and Mathers, 2004: 276; Mitchell, 2014: 14). Bu durum özellikle temel haklar boyutunda Konfederasyon'un Anayasa tartışmalarına verdiği önemin anlaşılması ve bu doğrultuda baskı kanallarını bir etki aracı olarak yeniden ele aldığı görülmüştür bakımından son derece önemlidir.

3.2. Lizbon Antlaşması ile Birlikte Temel Haklar Şartı'nın Bağlayıcılık Kazanması

Anayasa Antlaşması, 2005 yılında Fransa ve Hollanda'da gerçekleştirilen referandumlarda kabul edilmiş, böylece AB siyasi bir krize girerek Anayasa tartışmalarını sonlandırmak durumunda kalmıştır. Sonrasında yeni bir Antlaşma tartışmaları başlamış, oluşturulması planlanan yeni antlaşmanın 2009 yılındaki Parlamento seçimleri öncesi yürürlüğe girmesi amaçlanmıştır. Antlaşmaya ilişkin ilk taslak metin 2007 yılında Lizbon'da gerçekleştirilen Hükümetlerarası Konferans'la tartışmaya açılmış, aynı yıl Aralık ayında Lizbon'da imzalanmıştır. Lizbon Antlaşması hazırlanırken Anayasa Antlaşması'nda bulunan bazı düzenlemelere yer verilmeye çalışılmıştır. Lizbon Antlaşması'nın kabulü de belirli ülkelerde gerçekleştirilen referandumlarda çok kolay bir şekilde gerçekleşmemiştir. İrlanda'da 12 Haziran 2008 tarihinde gerçekleştirilen referandumda ilk etapta reddedilen Antlaşma ancak 2009 yılı Ekim ayında gerçekleştirilen referandumda kabul edilmiş ve 1 Aralık 2009 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Avrupa Topluluğu Antlaşması'nın adının Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma olarak değişmesiyle Topluluk tamamen ortadan kalkmıştır (McCormick, 2015: 146-149; Sypris, 2008: 220-227; Çelik, 2014: 136).

Lizbon Antlaşması ile sosyal politika anlamında çok önemli dönüşümler sağlanmamış ancak sosyal dışlanmayla mücadele ve sosyal koruma AB'nin hedefleri arasında yer almıştır. Ayrıca Antlaşma'da temel haklar konusunda önemli değişiklikler gerçekleştirilmiştir. AB Temel Haklar Şartı Lizbon Antlaşması ile birlikte yasal anlamda bağlayıcılık kazanmış ve AB'nin Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi'ne katılmasına karar verilmiştir. Böylece ETUC'un uzun yıllar mücadelesini verdiği temel haklara antlaşmalara atfedilen değerin verilmesi noktasındaki amacının kısmen somutlaştığı görülmüştür. Ancak yine de Şart'ta yer alan hükümler antlaşmaların konuya ilişkin yetkilerini genişletmemiştir. Dolayısıyla sosyal politika alanında somut bir dönüşümün yaşanması da söz konusu olamamıştır (Sypris, 2008: 231; EC, 2010: 8-9; Tokol, 2017: 186-187).

Lizbon Antlaşması'nın oluşturulması sürecinde de ETUC, metni etkileyebilmek adına çeşitli öneriler getirmiş, taleplerinin yerine getirilebilmesi adına birçok faaliyet gerçekleştirmiştir. ETUC, bu süreçte Anayasa'ya olan desteğini tekrarlarken Anayasa'nın Temel Haklar Şartı, sosyal hedefler ve değerler ve sosyal tarafların rollerine ilişkin bölümlerine olan bağlılığını yinelemiştir. ETUC, Lizbon Antlaşması tartışmalarında Temel Haklar Şartı'nın kilit unsur haline getirilmesi adına çok sayıda girişimde bulunmuştur. Ayrıca Temel Haklar Şartı'nın uygulanabilirliği de Antlaşma tartışmalarında ETUC'un sürekli olarak dile getirdiği çekinceler arasında yer almıştır. Temel Haklar Şartı'nın Anayasa taslağına oranla statüsü azaltılarak Antlaşma'da yer alması ETUC'un çekincelerinin temel nedenini oluşturmuştur. Ayrıca sosyal taraflara Antlaşma'nın giriş bölümünde yer verilmemesi de ETUC'un Antlaşma'ya ilişkin eleştirileri arasında

yer almıştır. Dolayısıyla ETUC, Lizbon Antlaşması'nı AB için kaçırılmış bir fırsat olarak değerlendirmiştir. Buna rağmen ETUC, Temel Haklar Şartı'nın yasal olarak bağlayıcılık kazanması, tam istihdama ilişkin düzenlemeler, piyasa ekonomisinin sosyal boyutunun göz önünde tutulması vb. düzenlemeler nedeniyle Lizbon Antlaşması'nı olumlu karşılamıştır (ETUC, 2007a; ETUC, 2007b; ETUC, 2009b; ETUC, 2011a). ETUC, Lizbon Antlaşması ile temel haklar alanında elde edilen kazanımda kendisinin yıllar boyunca konuyla ilgili mücadele ve çabasının da önemli rolü olduğunu altını çizmiştir. Temel Haklar Şartı her ne kadar istenilen düzeyde bir etki şansına sahip olmasa da Şart'ın işlevselleştirilmesi ve genel çıkarlara ilişkin hizmetlerin sağlanması adına yasal dayanağın oluşturulması ETUC'un sonraki süreçlerde üzerinde durduğu konular arasında yer almıştır (ETUC, 2009a). Özetlemek gerekirse ETUC, kurulduğu ilk dönemdeki faaliyetlerinden itibaren üzerinde durduğu temel haklar noktasında çabaları ile ilgili somut sonuçları, yıllar sonra Lizbon Antlaşması ile almıştır. Ancak 2008 yılında patlak veren Küresel Finansal Kriz, AB sosyal politikasını derinden etkilemiş, birçok alanda sosyal diyalog mekanizmaları durma noktasına gelmiş, ücretler ve iş güvencesi başta olmak üzere çalışanlar farklı alanlarda hak kaybına uğramışlardır. Uygulanan kemer sıkma politikaları yoksulluğun ve eşitsizliğin artmasına neden olurken, sosyal harcamaların ciddi anlamda kısıldığı görülmüştür. Bu şartlar altında en azından 2010'lu yılların ortalarına kadar temel sosyal hakların gelişimi adına bir girişim söz konusu olmamıştır. Krizin temel sosyal haklar üstündeki etkisinin hafifletilmesi, Avrupa sosyal modelinin kriz sonrasında yeniden canlandırılması adına 2017 yılında kabul edilen Avrupa Sosyal Haklar Sütunu önemli bir tartışmayı başlatmıştır.

4. Avrupa Sosyal Haklar Sütunu

Avrupa Sosyal Haklar Sütunu, Birlik kurumlarının ve AB üyesi hükümetlerin çeşitli girişimleri ile 2012 yılında fikren şekillenmeye başlamıştır. Dönemin Konsey Başkanı Herman Van Rompuy'in, dönemin Avrupa Komisyonu Başkanı José Manuel Barroso, Avrupa Grup Başkanı Jean-Claude Juncker ve Avrupa Merkez Bankası Başkanı Mario Draghi ile yakın temas içerisinde 2012 yılında hazırladığı *Gerçek bir Ekonomik ve Parasal Birliğe Doğru (Towards a Genuine Economic and Monetary Union)* isimli rapor ile Avrupa Komisyonu'nun yine 2012 yılında hazırladığı *Derin ve Özgün Bir Avrupa Ekonomik ve Parasal Birliği Planı Tartışması (A Blueprint for a Deep and Genuine Economic and Monetary Union Launching a European Debate)*, Avrupa Sosyal Haklar Sütunu'nun oluşturulmasında etkili olan ilk gelişmeler arasında yer almıştır (Lörcher and Schömann, 2016: 5-6; 11-17; Rompuy et al., 2012).

Jean-Claude Juncker 2014 yılında Komisyon Başkanlığı görevini üstlenirken, 9 Eylül 2015 tarihinde yaptığı *Ulusa Sesleniş (State of the Union)* konuşmasında adil bir pan-Avrupa işgücü piyasası için çalışmaların hızlandırılması gerektiğine vurgu yaparak Avrupa Sosyal Haklar Sütunu girişimini başlatmıştır. Bu kapsamda, Avrupa toplumunun ve çalışma dünyasının değişen talep ve sorunlarını dikkate alan bir Avrupa Sosyal Haklar Sütunu geliştirilmesi yönündeki iradesini açık bir şekilde ortaya koymuştur. Bu girişimin Avro bölgesindeki ülkeler arasında bir uyumlaştırma için yol gösterici olacağını ve sosyal boyut noktasında önceden ortaya konulan girişimleri tamamlayıcı bir özellik sergileyeceğini ifade etmiştir. Juncker, sosyal ortakların bu süreçte aktif rol alacaklarına da dikkat çekmiştir. Kısaca Juncker konuşmasında, Avrupa Sosyal Haklar Sütunu'nu daha derin ve adil bir parasal birliğin parçası olarak işaret etmiştir (Juncker, 2015). Daha sonra 8 Mart 2016 tarihinde Komisyon, Sosyal Haklar Sütunu'nun ilk taslağını sunmuş ve halkın görüşünü almak için geniş bir danışma sürecini de başlatmıştır. Bu süreç içerisinde Komisyon, 16.500'den fazla çevrimiçi yanıt ve yaklaşık 200 görüş belgesi almıştır. Bu danışma süreci, 2017 yılı Ocak ayında 600'den fazla kişinin katılımıyla *Birlikte İlerlemek (Going Forward Together)* başlıklı bir konferansla sona ermiştir. Avrupa Sosyal Haklar Sütunu'nun nihai taslağı, danışma süreci sonuçlarına dayanılarak hazırlanmıştır. Böylece Avrupa Sosyal Haklar Sütunu, 26 Nisan 2017 tarihinde son halini almıştır (EC, 2020a; Lörcher and Schömann, 2016: 5-6; 11-17; Fontcha, 2017: 150).

17 Kasım 2017 tarihinde Avrupa Komisyonu, Parlamento ve Konsey, Avrupa Sosyal Haklar Sütunu hakkında *Kurumlar Arası Bildiri (Interinstitutional Proclamation on the European Pillar of Social Rights)*'yi imzalamıştır. Bu bildiri de Avrupa Sosyal Haklar Sütunu'nun aracılığıyla Avrupa'daki çalışma koşullarının ve yaşam standartlarının bir dizi temel ilkenin dikkate alınması suretiyle geliştirilmesi taahhüt edilmiştir (ETUI, 2019: 43). Avrupa Sosyal Haklar Sütunu'nun, AB'de sosyal sorunlara yönelik politika girişimlerini canlandırarak Sosyal Avrupa tartışmalarına yeni bir ivme kazandıracığı yönündeki beklentileri de canlandırmıştır. Sütun, AB'nin ekonomik boyutunu sosyal boyutuyla yeniden dengelemek için iddialı bir teklif olarak değerlendirilmiştir. Avrupa Sosyal Haklar Sütunu, üç temel alan ve 20 geniş ilke ortaya koymuştur. Fırsat eşitliği ve işgücü piyasasına erişim, adil çalışma koşulları ve sosyal koruma ve içerme Sütun'un üç temel alanını oluşturmuştur. Komisyon, Sütun'un 20 ilkesini uygulamak için gerçekleştirilmeyi planladığı toplam 62 eylemi ortaya koymuştur (ETUI, 2018: 66; OJEU, 2017: 10-15).

Sosyal Haklar Sütunu sadece sosyal politika ve iş hukuku konularına odaklanmamış, daha önce AB sosyal müktesebatı içerisinde yer almayan yeni haklara da yer vermiştir. Yeterli işsizlik ödeneği, evsizlere yeterli barınma ve hizmet sağlama yükümlülüğü Sosyal Haklar Sütunu'nun yer verdiği yeni haklar arasında yer almıştır. Ayrıca, yeterli kaynaklara sahip olmayan herkesin asgari bir gelir elde etme hakkını ele alan *AB Adil Ücret Hakkı* da Sosyal Haklar Sütunu'nda yer alan yeniliklerden olmuştur. Sosyal Haklar Sütunu Birlik ülkeleri arasında birçok alanda yukarı doğru uyumlaştırma taahhüdü vermesine rağmen uygulama açısından farklı kaygı ve eleştirilerin gündeme gelmesine neden olmuştur. Sütun, yasal dayanağı açısından hayal kırıklığı yaratmıştır. Sosyal Haklar Sütunu'nun genel bir öneri ve bildirilerden oluştuğu ve her ikisinin de yasal olarak bağlayıcı gücü olmayan yumuşak araçlar olduğuna dikkat çekilmiştir. Dönem içerisinde gerçekleştirilen yasama girişimlerinin ise Sosyal Haklar Sütunu ilkelerini uygulamaktan ziyade Sütuna atıfta bulunmakla yetindikleri görülmüştür. Komisyon dönem içerisinde Sosyal Haklar Sütunu'nun uygulanması için bir Sosyal Eylem Planını ortaya koyma anlamında atılmış, Avrupa Dönemi¹¹, Sütun'un uygulanması noktasında anlamlı bir rol vaat eden tek alan olarak dikkat çekmiştir (ETUI, 2018: 66).

Tablo 1. Avrupa Temel Haklar Sütunu

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	Ücret	Çalışma Koşulları Hakkında Bilgi	Barınma	İşsizlik Yardımları	
Fırsat Eşitliği	Sosyal Diyalog	İş Yaşam Dengesi	Sosyal Koruma	Asgari Ücret	Emeklilik
Aktif İstihdam Politikaları	Güvenli ve Uyarlanabilir İstihdam		Sağlık Hizmeti	Temel Hizmetler	Uzun Süreli Bakım
Eğitim ve Öğretim	İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği & İşyerinde Verilerin Korunması		Çocuk Bakımı ve Desteği		Sosyal İçerme
Fırsat Eşitliği ve İşgücü Piyasasına Erişim		Adil Çalışma Koşulları		Sosyal Koruma ve İçerme	

Kaynak: ETUI, 2018: 66

11 Avrupa Dönemi, Avrupa Birliği genelinde ekonomi politikalarının koordinasyonu için bir çerçeve sunulmasını sağlamaktadır. AB ülkelerinin ekonomi ve bütçe planlarını tartışmasına ve yıl boyunca belirli zamanlarda kaydedilen ilerlemeyi izlemesine olanak tanımaktadır. Sağlam kamu maliyesi politikalarının oluşturulması, Birlik genelinde aşırı makroekonomik dengesizliklerin engellenmesi, istihdam ve büyüme oluşturulması için yapısal reformlar gerçekleştirilmesi ve yatırımların artırılması Avrupa Dönemi'nin hedefleri arasındadır (EC, 2020b).

Avrupa Sosyal Haklar Sütunu getirdiği kısıtlı yeniliklere rağmen çalışanların hakları anlamında yeni bir öneri getirmemiştir. Sütun bu alanda AB müktesebatında uzun süredir var olan hakları tekrarlamıştır. Kadınlar ve erkekler için eşit ücret hakkı, istihdamda eşit muamele hakkı, yeniden yapılandırma ve birleşme durumlarında bilgilendirilme ve danışma hakkı halen var olan ve Sütun'da tekrarlanan haklardan bazıları arasında yer almıştır. Kısaca Sosyal Haklar Sütunu belirli bir dereceye kadar halen var olan bazı hakları tamamlamıştır. Sütun tarafından dile getirilen mevcut öneriler kapsamında ise hakların uygulanabilir olması için belirli yasal önlemlerin alınması gerektiği görülmüştür. Dolayısıyla Sosyal Haklar Sütunu AB ikincil hukukunda yer alan çalışanların haklarının uygulanmasını güçlendirme fırsatını kullanamamış, zaten var olan hakların varlığını doğrulamanın ötesinde çok fazla bir katkı sunmamıştır (ETUI, 2018: 67). Belirtilen eleştiriler nedeniyle Kamu Hizmetleri Enternasyonalı (European Public Services Union- EPSU) Sosyal Haklar Sütunu'nu *Avrupa Kırık Sözler Sütunu* olarak adlandırmıştır (ETUI, 2019: 43). ETUC, AB'nin sosyal boyutu ile ilgili olarak sosyal diyalog, işçilerin katılımı, refahı, yoksulluk ve eşitsizlik konularında Sosyal Haklar Sütunu ile ilgili endişelerini dile getirmiştir. ETUC ayrıca Komisyon'un Avrupa Sosyal Diyalogu'na yönelik ataletini de eleştirmiştir. Özetle kısmi bir ilerlemenin olduğu taraflarca kabul edilirken, Sosyal Haklar Sütunu'nun tüm Avrupalıların günlük yaşamlarında olumlu bir fark yaratması için hala uzun bir yolu olduğuna dikkat çekilmiştir (ETUI, 2019: 44).

Sütun'un ön taslağı, sosyal ortaklara Avrupa Sosyal Haklar Sütunu ve daha genel olarak Avrupa Dönemi'nde AB sosyo-ekonomik politikalarının başarılı bir şekilde uygulanması için anahtar aktörler olarak işaret etmiştir. Sütun'un oluşturulması sürecinde ETUC, Sütun'un iddialı olması ve sosyal haklara ekonomik özgürlüklerden önce yer verilerek ilk sıraya konması gerektiğini öne sürmüştür. Bununla birlikte, hem BusinessEurope ve UAPME, Birlik ülkeleri arasındaki düzenlemelerin yakınlaştırılması anlamındaki eksikliklerin, sosyal politikaların değil, çevre dostu işlerin eksikliğinden kaynaklandığını iddia etmiştir. ETUC, Sosyal Haklar Sütunu'nu sosyal boyut tartışmalarının yeniden başlatılması ve canlandırılması noktasında bir fırsat olarak değerlendirmiştir. Sütun'un uygulanmasına yönelik olarak ise ETUC mevcut yasal çerçevelerin geliştirilmesi ve yeni mevzuat oluşturulması için yasal prosedürler önermiştir. ETUC ayrıca sosyal Avrupa tartışmalarını samimi bir zemine çekmek ve süreç içerisinde taraflar arasındaki işbirliğini artırmak adına Avrupa Dönemi'nde kurumsal değişiklikler yapılması çağrısında bulunmuştur. ETUC, Sosyal Haklar Sütunu'nu yeterli görülmesi de, Komisyon'un daha sosyal bir Avrupa'ya bağlılığı anlamında sağlam bir temel olarak değerlendirmiştir (ETUC, 2019a: 19; ETUC, 2017; Sabato and Vanhercke, 2017: 83).

ETUC, Komisyon'u kemer sıkma politikalarının yol açtığı sorunların çözülmesi noktasında somut bir şeyler yapması ve artan AB memnuniyetsizliğinin tersine çevrilebilmesi adına girişimde bulunması anlamında ikna edebilmek için yoğun çaba harcamıştır. Bu niyet temelinde ETUC, Sütun'un neleri içermesi gerektiğini detaylı olarak analiz etmiştir. Sütunu destekleyen ETUC, tartışmaları etkileme noktasındaki siyasi girişiminin ilk adımlarını 2016 yılının başlarında atmıştır. ETUC Sekreteryası'na, Avrupa Sosyal Haklar Sütunu girişiminin kapsamını, ana hedeflerini ve sınırlarını tanımlamada destek olmak üzere geçici bir uzmanlar grubu oluşturulmuştur. Bu grup aracılığıyla Sosyal Haklar Sütunu'nu oluşturacak 20 ilkenin tanımlanması konusunda ETUC ile Avrupa Komisyonu arasında yoğun bilgi akışı sağlanmış, toplantılar ve e-posta aracılığıyla taraflar arasında etkin bir iletişim oluşturulmaya çalışılmıştır. Sürecin ulusal düzeyde sahiplenilmesini sağlamak için Yönetim Kurulu'nda çeşitli kararlar da alınmıştır (ETUC, 2019a: 19).

Komisyon, Avrupa Sosyal Haklar Sütunu hakkında halka danışma sürecini başlattığında, Komisyon'a anlamlı bir öneri getirmesi için baskı yapmak için ETUC, Avusturya Sendika Federasyonu (Österreichische Gewerkschaftsbund –ÖGB) ve Avusturya Federal Çalışma Odası (Arbeiterkammer -AK)

ile birlikte *socialrightsfirst* isimli bir web sitesi oluşturmuştur. Web sitesi, kullanıcıların ETUC'un danışma sürecine verdiği yanıtı doğrudan Komisyona iletmesine imkân tanımıştır. Komisyon'un Sütun'a ilişkin nihai taslağı bu danışma süreci sonucu hazırladığı düşünüldüğünde, bu girişim büyük bir başarı olarak değerlendirilmiştir. Komisyon, kamu danışma sürecinde 16.500 yanıt almış ve bunlardan 15.500'ü bu web sitesi üzerinden gelmiştir. Dolayısıyla ilgili girişim Sütun'un oluşturulması ve etkilenmesi anlamında önemli bir baskı unsuru olarak değerlendirilmiştir. ETUC ayrıca 16 Kasım 2017 tarihinde Göteborg'da Sütun'un kabul edilmesinden bir gün önce de süreci etkileyebilmek amacıyla bir Avrupa Eylem Günü düzenlemiştir.(ETUC, 2019c; ETUC, 2019a: 25).

Göteborg'da Avrupa Sosyal Haklar Sütunu'nun ilân edildiği törende ETUC doğrudan yer almıştır. Sütun'un kabulünün ardından ETUC'un ilgisinin odağı, 2018 yılında Yönetim Kurulu tarafından kabul edilen bir stratejisiyle uygulama alanındaki eksikliklere kaymıştır. ETUC Sekreterliği ve üye kuruluşlar bu anlamda iki temel stratejik çizgide çalışmıştır. AB düzeyinde yasama önlemleri ve Avrupa Dönemi'nde Sütun'un yaygınlaştırılması. Sosyal Haklar Sütunu'nun Avrupa Dönemi üzerindeki etkisi ile ilgili olarak ETUC, *Yarıyıl Araç Kitini* sendika taleplerini belirlediği önceliklere göre ayarlayacak şekilde uyarlamıştır. Stratejisine uygun olarak ETUC, Avrupa Sosyal Haklar Sütunu'nu desteklemek için ittifaklar da kurmuştur. Bu anlamda en önemli girişim *Sosyal Sütun için Ayağa Kalkın* (*Stand Up for the Social Pillar*) ittifakı olmuştur. İttifak, 2017 yılı Kasım ayında Sütun'un ilânını desteklemek ve 2018 yılı Ekim ayında somut bir planı uygulamaya teşvik etmek için iki etkinlik düzenlemiştir (ETUC, 2019a: 25).

ETUC, AB ve üye devletlerini, 2019-2023 yılları arasındaki eylem programı kapsamında, Avrupa Sosyal Haklar Sütunu'nu uygulamaya ve 20 ilkeyi yasalara veya somut önlemlere dönüştürmeye çağırmıştır. Bu doğrultuda gerçekleştirilmesi için önüne koyduğu temel hedefleri sıralamıştır. Avrupa, ulusal ve sektör sosyal ortaklarının sosyal diyalog programlarında Avrupa Sosyal Haklar Sütunu'nun yaygınlaştırılması, Sosyal Haklar Sütunu çevresinde yaygın bir konsensüs oluşturmak adına ittifaklar ve koalisyonlar kurulması, istihdamın devamlılığına yardımcı olmak ve işini kaybedenler için güvenlik ağları oluşturmak amacıyla Sosyal Haklar Sütunu'nun işleminin sağlanması ETUC'un 2019-2023 eylem programı kapsamında değindiği konular arasında yer almıştır (ETUC, 2019b: 133-134).

SONUÇ

Temel sosyal haklara bağlayıcı bir nitelik kazandırılması ETUC'un kurulduğu ilk dönemden itibaren en önemli hedefleri arasında yer almıştır. ETUC bu hedefini gerçekleştirebilmek için çeşitli araçlar vasıtasıyla Birlik kurumlarını, hükümetleri ve işveren tarafını etkileme çabası içinde hareket etmiştir. Çalışanların Temel Sosyal Hakları Topluluk Şartı, ETUC'un temel sosyal haklara ilişkin çabalarının somutlaştığı ilk Topluluk düzenlemelerinden olmuştur. ETUC Çalışanların Temel Hakları Topluluk Şartı'nın oluşturulmasına hem Avrupa düzeyinde toplu pazarlık hedefinin somutlaşması hem de temel sosyal haklara yönelik düzenlemelerin bağlayıcılık kazanması anlamında önem vermiştir. ETUC, Şart içerisinde yer verilen haklar ve Şart'ın içeriği anlamında bir etki oluşturmuşsa da çabaları bağlayıcı bir mevzuat adına yeterli olmamıştır. İşveren tarafının ve hükümetlerin bağlayıcı bir düzenlemenin oluşturulması karşısındaki direnci Topluluk Şartı'nın bir niyet beyanı ile sınırlı kalmasının en önemli nedenleri arasında yer almıştır. Ayrıca ETUC, kendi iç işleyişinin ve karar aşamalarında konfederasyonel anlamda değil üyelerinin etkisiyle hareket etmesinin süreç üzerindeki konumunu zayıflattığını da görmüştür. Böylece takip eden dönemde gerçekleştirdiği örgüt içi reformlarla karar aşamalarında çok daha etkili bir konfederasyon haline gelme çabası göstermiştir.

AB Temel Haklar Şartı'nın hazırlanması sürecinde ETUC temel sosyal haklara ilişkin taleplerini yeniden yoğun bir şekilde dile getirmiştir. Bu dönemde medeni, siyasi, ekonomik, sosyal ve sendikal hakların bölünmezliği vurgusunun ETUC tarafından ön plana çıkarıldığı ve bütüncül bir hak mücadelesine öncelik verildiği görülmüştür. Ayrıca Temel Haklar Şartı'nın AB antlaşmalarına bağlayıcı bir şekilde eklenmesi de ETUC'un öncelikli hedefleri arasında yer almıştır. AB Temel Haklar Şartı'nın hazırlanması sürecinde ETUC, metni hem diyaloga dayalı yumuşak bir strateji ile hem de zirveler öncesinde gerçekleştirdiği eylemlerle etkilemeye çalışmıştır. Ancak ETUC'un bu dönemde ortaya koyduğu çabalar da somut bir sonuç getirmemiş, bildirge şeklinde ilan edilen Şart hukuki bir bağlayıcılık taşımamıştır. Yaşanan gelişmeler sonrasında ETUC'un temel sosyal haklara ilişkin çabaları Anayasa tartışmalarına taşınmıştır. Temel sosyal hakların bağlayıcı bir nitelik kazanması noktasında Anayasa tartışmaları sürecinde bir ilerleme kaydedilmişse de Anayasa sürecinin başarısızlıkla sonuçlanması sonrasında AB Temel Haklar Şartı ancak Lizbon Antlaşması ile bağlayıcı bir nitelik kazanabilmiştir. Buna rağmen Lizbon Antlaşması ile bağlayıcı hale gelen Temel Haklar Şartı, Anayasa taslağı ile karşılaştırıldığında çok daha dar bir kapsamda hayata geçirilmiştir. Bu haliyle Şart, ETUC tarafından eleştirilmişse de uygulama alanında sorunsuz bir işleyişin sağlanması ve Şart'ın kapsamının geliştirilmesi ETUC'un temel öncelikleri arasına girmiştir.

Temel sosyal haklar alanında yaşanan ilerlemeler 2008 yılında Küresel Finansal Kriz'in ortaya çıkmasıyla birlikte ve sonrasında Avrupa'da uygulamaya konulan kemer sıkma politikalarının ardından ciddi şekilde zarar görmüştür. Avrupa Sosyal Haklar Sütunu, kemer sıkma politikalarının seneler içerisinde temel sosyal haklar üzerinde oluşturduğu tahribatı hafifletmek adına bir alternatif olarak kabul görmüştür. ETUC da Sosyal Haklar Sütunu'na olan desteğini sürekli olarak dile getirmiştir. Ancak iyi tasnif edilmiş bir haklar listesi olarak dikkat çeken Sosyal Haklar Sütunu'nun uygulanması aşamasındaki eksiklikler halâ tarafların gündemlerini meşgul eden önemli konular arasında yer almaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde ETUC'un temel sosyal hakların gelişmesi yönündeki çabalarının çoğu zaman soyut taleplerden somut bağlayıcı uygulamalara dönüştürülemediği görülmüştür. Bu durumun birçok farklı dinamiğin etkisiyle şekillendiğini belirtmek gerekir. Hükümet ve işveren tarafının birbirleriyle uyumlu şekilde AB düzeyinde bağlayıcı bir mevzuat oluşturulması karşısındaki tutumları ETUC'un konuyla ilgili çabalarının somutlaşmasının önündeki engellerin başında gelmiştir. Gerek hükümetler gerekse işveren tarafı temel sosyal haklara ilişkin düzenlemelere sıcak baktıkları dönemlerde dâhi bu düzenlemelerin bağlayıcılık kazanmaları yerine, içinde bulunulan dönemin ekonomik ve politik konjonktürü doğrultusunda gönüllülük esasına dayanan uygulamalarla şekillendirilmelerini tercih etmişlerdir. Temel sosyal hakların uygulama aşamasında finansman gerektiren özelliği bu durumun en önemli nedenleri arasında yer almıştır. Bahsedilen durum aynı zamanda kriz dönemlerinde tavizlerin ilk olarak sosyal alana yönelik uygulamalardan verilmesinin de temel nedenini oluşturmuştur. Bu nedenle ETUC'un temel sosyal haklara ilişkin talepleri zor somutlaşan ve kolay vazgeçilebilen bir nitelik sergilemiştir. Ayrıca taraflar arasındaki güç dengesi dikkate alındığında, ETUC'un taleplerinin sendikal hareket tarafından ortaya konulan baskıdan ve mücadeleden ziyade, işveren tarafı ve hükümetlerin rızası ve AB kurumlarının onayı halinde somutlaşabildiği görülmüştür. Kısaca temel sosyal haklara olan ilgi ancak hükümetler, işveren tarafı ve AB kurumlarının çıkarlarıyla örtüştüğü ve olası düzenlemelerin AB ekonomik bütünleşme sürecini desteklediği düşünüldüğü dönemlerde yükselmiştir. Bu doğrultuda ETUC'un sürece en önemli etkisi konuya ilişkin algı ve farkındalığın oluşturulması, gerçekleştirilmesi planlanan düzenlemelerin içerik ve kapsamına sağlanan katkı ile sınırlı kalmıştır. Ayrıca ETUC, AB tarafından kabul edilen düzenlemeleri çoğu zaman her ne kadar içerik ve uygulama anlamında eksik bulmuşsa da hiçbir zaman tam anlamıyla reddetmemiş ya da tamamen karşısında durmamıştır. ETUC, Topluluk Şartı'ndan Avrupa Sosyal Haklar Sütunu'na kadar oluşturulan belgelerin eksikliklerini makul ölçüde eleştirmiş, bu eksiklerine rağmen ilgili belgeleri geliştirilmesi gereken araçlar olarak kabul etmiştir.

KAYNAKÇA

- Addison J. T. and Siebert W. S. (1991), "The Social Charter of the European Community: Evolution and Controversies", *ILR Review*, Vol. 44, No. 4 (Jul., 1991), pp. 597-625.
- Bojarski, L., Hofbauer J. A. And Mileszyk, N. (2014), *The Charter of Fundamental Rights as A Living Instrument*, CFREU, Rome.
- Butt, M. E., Kübert J. and Schultz, A. (1999), *Fundamental Social Rights in Europe*, Social Affairs Series, European Parliament, Luxemburg.
- Cajo, D. (1993), *The ETUC in The EC System*, College of Europe, Brussels.
- Çelik, A. (2014), *Avrupa Birliği Sosyal Politika ve Türkiye*, Kitapyayinevi, İstanbul.
- Deborah, M.(2005), "The Development of Rights-based Social Policy in the European Union: The Example of Disability Rights", *JCMS Volume 43*, 97-120.
- Delors, J. (1988), "Speech by Jacques Delors, President of Commission of the European Community, VIth Statutory Congress Minutes, Stockholm, 13-14 May 1988, pp. 67-77.
- Degryse, C. and Tilly, P. (2013), *1973-2013 40 years of history of the European Trade Union Confederation*, ETUI, Brussels.
- EC (2010), *Your Guide to the Lisbon Treaty*, Publications Office of European Union, Brussels.
- EC (2012), *A Blueprint for a Deep and Genuine Economic and Monetary Union Launching a European Debate*, 28.11.2012 COM(2012) 777 final, Brussels, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0777:FIN:EN:PDF> (Erişim Tarihi: 05.01.2020).
- EC (2020a), *European Pillar of Social Rights: Building a more inclusive and fairer European Union*, https://ec.europa.eu/commission/priorities/deeper-and-fairer-economic-and-monetary-union/european-pillar-social-rights_en (Erişim Tarihi: 08.01.2020).
- EC (2020b), *The European Semester: why and how*, https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policy-coordination/eu-economic-governance-monitoring-prevention-correction/european-semester/framework/european-semester-why-and-how_en (Erişim Tarihi: 02.01.2020).
- ECHR (2013), *European Convention on Human Rights*, European Court of Human Rights, Strasbourg.
- ETUC (1974), *Debunne Report to Group II, Economic and Social Committee; Trade Union Movement and The European Community*, 8 January 1974.
- ETUC (1988a), *Executive Committee Meeting, 1-2 December 1988*, Minutes, Brussels.
- ETUC (1988b), *European Social Programme, Adopted by the Executive Committee on 11-12.02.1988*, Brussels.
- ETUC, (1988c), *The Social Dimension of the Internal Market, Adopted by the Executive Committee in Madrid on 6-7 October 1988*, Brussels.
- ETUC (1988d), *6th Statutory Congress, Report on Activities 85/87*, Stockholm, 9-13 May 1988, Brussels.
- ETUC (1989a), *Basic Social Rights: Action, Not Words, From the Madrid Summit, Resolution Adopted by the Executive Committee on 21 April 1989*, Brussels.
- ETUC (1989b), *A Legal Guarantee of Basic Social Rights is Essential for Social Europe, Resolution Adopted by the Executive Committee, 9 June 1989*, Geneva.
- ETUC (1989c), *Resolution Adopted by the Executive Committee, Meeting in Strasbourg on the 14-15 December 1989*, Strasbourg.
- ETUC (1990), *Fundamental Social Rights: Report on the Meeting with J. Delors on 31 January 1990*, Brussels.
- ETUC (1991), *VIIth Statutory Congress: Report on Activities 88/90*, Luxemburg, 13-17 May 1991, Brussels.
- ETUC (1999), *ETUC Position on Draft Charter of Fundamental Rights of the European Union, Resolution of the European Trade Union Confederation, adopted by its Executive Committee on 16/17 September 1999*, Brussels.
- ETUC (2003a), *Reports on Activities 1999-2002, 0th Statutory Congress, Prague, 26-29 May 2003*, Brussels.

- ETUC (2003b), Action Programme, Adopted by the 10th Statutory Congress, Prague, 26-29 May 2003, Brussels.
- ETUC (2004), The European Constitution, Brussels, 13-14 October 2004, <https://www.etuc.org/en/document/european-constitution>, (Erişim Tarihi: 07.10.2019).
- ETUC (2007a), EU Reform Treaty, Statement by the ETUC, Adopted by Executive Committee dated 17-18/10/2007, Brussels.
- ETUC (2007b), New treaty deal does little to advance social progress, says the ETUC, <https://www.etuc.org/en/pressrelease/new-treaty-deal-does-little-advance-social-progress-says-etuc>, (Erişim Tarihi: 15.10.2019).
- ETUC (2009a), Resolution on the ETUC and the Lisbon Treaty, Adopted at the Executive Committee on 1-2 December 2009, Brussels.
- ETUC (2009b), "ETUC urges "YES" vote on Lisbon", The speech to the Irish Congress of Trade Unions of John Monks, <https://www.etuc.org/en/pressrelease/etuc-urges-yes-vote-lisbon>, (Erişim Tarihi: 15.10.2019).
- ETUC (2011a), Activity Report: 2007-2011, 12th Congress Athens 16-19 May 2011, Brussels.
- ETUC (2017), Implementation of the European Pillar of Social Rights, Letter from Luca Visentini to Donald Tusk, Brussels.
- ETUC, (2019a), Activity Report 2015-2019, 14th Congress 21-24 May 2019, Vienna.
- ETUC (2019b), ETUC Action Programme 2019-2023, 14th Congress 21-24 May 2019, Vienna.
- ETUC (2019c), European pillar of social rights https://www.etuc.org/en/issue/european-pillar-social-rights?type=All&field_document_type_target_id=All&page=1 (Erişim Tarihi: 05.01.2020)
- ETUI (2018), Benchmarking Working Europe 2018, ETUI, Brussels.
- ETUI (2019), Benchmarking Working Europe 2019, ETUI, Brussels.
- Fontecha, L. M. (2017), The European Pillar of Social Rights, ERA Forum 2017, 149-153, <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2Fs12027-017-0473-4.pdf>, (Erişim Tarihi: 03.01.2020).
- Gökçe, A. (2018), Endüstri İlişkileri İklimi ve İkili Bağlılık, Dora, Bursa.
- Gülmez, M. (2007), "Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı'na Uyum Sağlayabilecek Miyiz?", Çalışma ve Toplum, 2007/1, 27-52.
- Gülmez, M. (2008), Avrupa Birliği ve Sosyal Politika, Hatiboğlu, Ankara.
- Juncker, J. (2015), State of the Union 2015, https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/state_of_the_union_2015_en.pdf, (Erişim Tarihi: 05.01.2020).
- Kaya, P. A. ve Ertuğrul Yılmaz, I. U. (2016), "Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Çalışma Hakkı", Sosyal Siyaset Konferansları, Sayı: 70, 55-80.
- Kenner, J. (2003), "Economic and Social Rights in the EU Legal Order: The Mirage of Indivisibility", Economic and Social Rights under the EU Charter of Fundamental Rights—A Legal Perspective, Ed. Tamara K. Hervey and Jeff Kenner, Hart Pub., Oxford.
- Kowalsky, W. (2006), "The ETUC's role vis-à-vis the European Constitution", Transfer, 3/06, 447-452.
- Lörcher, K. and Schömann, I. (2016), The European pillar of social rights: critical legal analysis and proposals, Report 139, ETUI, Brussels.
- McCormick, J. (2015), Avrupa Birliği Siyaseti, Çev. Doğançan Özsel, Liberte Yayınları, Ankara.
- Metin, Y. ve Kaygısız, Ü. (2011), Avrupa Birliği'nde Temel Hakların Korunması ve Lizbon Antlaşması'nın Getirdiği Yenilikler", Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:1, Sayı:1, 125-158.
- Mitchell, K. (2014), "The European Trade Union Confederation at 40: integration and diversity in the European labor movement", Journal of Labor History, Vol. 55, Issue. 4, pp.403- 426.
- OJEU (2017), Interinstitutional Proclamation on the European Pillar of Social Rights (2017/C 428/09), Official Journal of European Union, Vol 60, 10-15.
- Pennings, F. (2019), "How do Social and Economic Rights Relate to Each Other in the Social Market Economy: An Introduction to this Special Issue" Utrecht Law Review, 15(2), 1-15.
- Rompuy, V. H., Barroso, J. M., Juncker, J. C. and Draghi, M. (2012), Towards a Genuine Economic and Monetary Union, Consilium, Brussels.
- Silvia, S. J. (1991), "The Social Charter of the European Community: An Defeat for European Labour", ILR Review, Vol.44, No.4, pp.626-643.
- Syrpis, P. (2008), "The Treaty of Lisbon: Much Ado ... But About What?", Industrial Law Journal, Vol. 37, No. 3, September 2008, 219-235.
- Taylor, G. and Mathers, A. (2004), "The European Trade Union Confederation at the Crossroads of Change? Traversing the Variable Geometry of European Trade Unionism", European Journal of Industrial Relation, Vol.10, Num.3, 267-285.
- Tokol, Aysen (2017), Uluslararası Sosyal Politika, Dora, Bursa.
- Uçkan, B. (2005), "Avrupa Anayasası'nın Genel Çerçevesi ve Sosyal Politikalara İlişkin Temel Düzenlemeleri", Çalışma ve Toplum Dergisi, 2005/3, 107-136.
- UN (1952), General Assembly Sixth Session, 543 (VI), 5 February 1952, [https://undocs.org/en/A/RES/543\(VI\)](https://undocs.org/en/A/RES/543(VI)) (Erişim Tarihi: 05.01.2020).
- UNICE (1985), Completing the internal market: White paper from the Commission to the European Council: UNICE Position, 7 November 1985, Brussels.